

Mahmud Derviş'in 'Cidâriyye' Adlı Şiirinde Ritim ve Âhenk ^a

İBRAHİM ETHEM POLAT ^b & MERVE TEKİN ^c

Öz: Filistin şiirinin en önemli şairlerinden olan ve direniş edebiyatının öncüsü kabul edilen Mahmud Derviş, Modern Arap şiirinin önde gelen isimlerindendir. Şiirlerinde düşünceye, anlama, insanlığa, kalıcı değerlere ve estetiğe sürekli yer vermeye çalışan çok yönlü bir şair hüviyeti ile hareket eden bir edebiyatçıdır. Cidâriyye, Mahmud Derviş'in, ölümü ele aldığı en kapsamlı şiiridir. Bu makalede bahsi geçen şiir ele alınmak suretiyle, modern Arap edebiyatında son zamanlarda şiire âhenk vermek amacıyla ritmin en belirgin özelliği olan tekrar incelemelerine katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap edebiyatı, Mahmud Derviş, Cidâriyye şiiri, ahenk ve yineleme unsurları.

Rhythm and Harmony in Mahmoud Darwish's Poem 'Jidariyyah'

Abstract: Mahmoud Darwish, one of the most important poets of Palestinian poetry and considered the pioneer of resistance literature, is one of the leading names of modern Arabic poetry. He is a man of letters acting as a versatile poet who tries to give place to thoughts, comprehension, humanity, permanent values and aesthetics in his poems. Jidariyyah is the most comprehensive poem that Mahmoud Darwish has dealt with death. The aim of this article is to contribute to the re-examination of the most distinctive feature of rhythm in order to give harmony to poetry in modern Arabic literature.

Keywords: Arabic literature, Mahmoud Darwish, the poem of Jidariyyah, harmony and iteration elements.

^a Bu makale, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalında yapılmakta olan *Mahmud Derviş'in "Cidâriyye" Adlı Şiiri ve Türkçe Çevirilerinin Değerlendirilmesi* başlıklı Yüksek Lisans tezinden hareketle yazılmıştır.

^b Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü
ethempolat@hotmail.com

^c Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü
merve_tekin32@hotmail.com

Giriş

Dil, bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, farklı açılardan bakınca çeşitli nitelikleri beliren büyümlü bir varlıktır. O gerek insan gerek toplum gerekse insan ve toplumdan ayrı düşünülmemeyecek olan bilim, sanat, teknik gibi bütün alanlarla ilgili bulunan, aynı zamanda onları oluşturan bir kurumdur.¹ Arapça, dünya dilleri arasındaki önemini ve etkinliğini git gide artıran bir dil haline gelmektedir. Arap dilinin en önemli kaynaklarından sayılan Arap şiiri hem genel çerçevede hem de dönemlere veya çeşitlerine göre çeşitli araştırma ve değerlendirmelere tabi tutulmaktadır.

Son dönem Filistin şiirinin en önemli şairlerinden olan Mahmud Derviş, Filistin'in Akka Sahilinin doğusunda yer alan البروة (el-Birve) köyünde 13 Mart 1941 tarihinde doğmuştur. Şiirlerinde düşünceye, anlama, insanlığa, kalıcı değerlere ve estetiğe sürekli yer vermeye çalışan çok yönlü bir şair hüviyeti ile hareket eden Mahmud Derviş, sadece kendi halkının değil dünyanın dört bir yanında haksızlığa uğramış, horlanmış diğer milletlerin de kendilerini ifade etme ve hak aramalarında onlara ışık tutan bir konuma gelmiştir.

Mahmud Derviş'in, Cidâriyye başlıklı şiirinin bu denli dikkat çekici olup onu diğer şiirlerinden ayıran özelliği şairin tercih etmiş olduğu başlıktır. Mahmud Derviş, 1998 yılında geçirmiş olduğu ikinci kalp ameliyatı sırasında ölümle burun buruna gelmesinin ardından, Cidâriyye başlıklı koleksiyonunun son şiirsel eseri olmasını amaçlamıştır.² Derviş'in جدارية / Cidâriyye başlıklı şiiri, Türkçede duvar anlamına gelen جدار kelimesinden türemiş ve duvar gibi; duvara asılan³ anlamına gelen جداري / cidâriyyun kelimesinin müennes (dişil) halidir. İlk duyulduğunda bu kelime ve başlık Cahiliye Dönemi Arap edebiyatının muallakalarını anımsatmaktadır.

Cahiliye devri Arap yarımadasının çeşitli yörelerinde kurulan

¹ Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili: Dilbilim Açısından Bakış*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2009, s. 11.

² Ferial Ghazoul, "Darwish's Mural The Echo of an Epic Hymn", *Interventions International Journal of Postcolonial Studies*, 14 (1), 2012, s. 38.

³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâr Sâdır, 2010, c. 4, s. 119-123.

Ukâz vb. panayırlarda düzenlenen şiir yarışmalarında eleştiri süzgecinden geçerek seçilip, altın suyu ile yazılarak Kâbe'nin duvarına asılan şiirlere muallaka,⁴ bu şiirleri kaleme alanlara da muallaka şairleri adı verilirdi. Muallakalar, dönemin sosyal hayatını ve şairlerin yaşadığı çevrenin doğal özelliklerini belgesel gibi göz önüne sermektedir.⁵ "Cahiliye döneminde yedi (veya on) şaire ait seçkin kaside koleksiyonuna verilen isimdir".⁶ Sözlükte "bir şeyi diğeriyle irtibatlandırmak, bir şeyle ilgilenip onu beğenmek ve sevmek" anlamındaki "غلق" kökünden türeyen muallaka kelimesinin çoğulu olan muallakât "beğenildiği için herkesin görebileceği bir yere asılan, sergilenen şiirler" demektir.⁷ Muallakalar, "*Cahiliye devrinin şaheserleri kabul edilen [el-Muallakatu's-Seb'a], Yedi Askı Arap şairlerinin en güzel şiirleridir*".⁸ Buradan yola çıkarak başlıkların anlam benzerliği de göz önünde bulundurulursa Derviş de bu eserini yazarken aslında arkasında bırakmak ister ve hayatını en iyi şekilde anlatan bir eser olmasını hedefler. Şair hayatının son evresinde olduğu düşüncesiyle tüm ömrünü, içinde bulunduğu kültürü, tecrübelerini, birikimlerini bu şiirinde ardında bırakabileceği Mahmud Derviş mahiyetinde kaleme alır. Kendisinin de bu şiirini yazarken son eser düşüncesiyle yazmış olması bu eserin önemini artırır ve dopdolmuş bir eser olduğu varsayılarak dikkatli incelemeler gerektirir.

Cidâriyye'nin Derviş'in ölümü ele aldığı en kapsamlı eseri olduğunu kendisi de dile getirmiştir. Cidâriyye Derviş'e göre kendisinin kısa süreli ölümü tatmış olduğu kişisel bir deneyimi sebebiyle konu üzerinde daha derinlemesine düşünmesi ve bu alandaki Gılgamış Destanı da dâhil olmak üzere eski metinleri gözden geçirmesi sonucunda doğmuştur.⁹ Şair bu eserde asıl niyetinin hayatı

⁴ Süleyman Tülüçü, "Muallakat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. c. 30, Ankara: TDV Yayınları, 2005, s. 310.

⁵ Murat Özcan, "Cahiliye Dönemi Arap Edebiyatında Şiir Sanatı", *Eskiye*, 5, 2007, s. 110.

⁶ Tülüçü, "Muallakat", s. 310.

⁷ Manzûr, *Lisânu'l'Arab*, c. 10, s. 261-270.

⁸ Özcan, "Cahiliye Dönemi Arap Edebiyatında Şiir Sanatı", s. 110.

⁹ Selahattin Yıldırım, "Mahmud Derviş'le Söyleşi", *Sözcükler Dergisi*, 36, 2012, s. 76.

ele almak olduğunu ve Cidâriyye'nin ölümden çok hayata odaklı olduğunu ifade etmiştir.¹⁰

Bu yazımızda ilk olarak önemli olduğu düşünülen konuyla alakalı kavramlar tanımlanmıştır. Sonrasında ise, ritim ve ahenk konusuna değinilmiştir. Daha sonra ise, Derviş'in bu şiir kitabında yer alan tekrar unsurları şiir tespit edilmiş ve aktarılmıştır.

1. Kavramlar

Konunun daha iyi anlaşılması amacıyla yazımızın temelini oluşturan kavramları kısaca tanımlamanın yararlı olacağı kanısındayız. Bu kısımda şiirde sesbilgisel yinelemelerde, biçimbirimsel yinelemelerde ve metinbirimsel yinelemelerde karşılaşılan kavramlar genel olarak tanımlanmış ve onlar hakkında detaylı araştırmanın yapılabileceği kaynaklara atıf yapılmakla yetinilmiştir.

1.1. Sesbilgisel Yinelemeler

Aliterasyon

Aliterasyon adı da verilen ses yinelemeleri, aynı dize içinde belli seslerin yinelenmesidir.¹¹ Şiirde ses veya hece birbiriyle ve manaya bağlı olarak uyum sağlayacak şekilde ahenk yaratmak amacıyla tekrarlanır.

Asonans

Asonans, dize içinde ya da metnin bütününde belirli ünlülerin yinelenmesiyle sağlanan ses uyumudur. Derviş'in şiirlerinde bir tek ünlünün yinlendiği az sayıda dizenin yanı sıra birkaç ünlünün birden yinlendiği, asonansa dayalı armonik yapının bu açıdan zenginleştirildiği görülür.

1.2. Biçimbirimsel Yinelemeler

Önyineleme

Yunancada "*anaphora*" diye isimlendirilen yineleme türü Türkçede "*önyineleme*"¹² şeklinde karşılık bulur. Art arda gelen

¹⁰ Yıldırım, "Mahmud Derviş'le Söyleşi", s. 76.

¹¹ Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s. 205.

¹² Ünsal Özünlü, *Edebiyatta Dil Kullanımları*, İstanbul: Multilingual Yayınları, 2001, s. 118.

tümcelerın baş tarafındaki bir ya da birden fazla sözcüğün ya da sözcük gruplarının yinelenmesiyle yapılan bu yinelemenin bulunduğu yapıda ritim ve anlam ayrılığına önem verilmektedir. Önyinelemenin, birden fazla kelimenin tekrarlandığı ve tümcecik biçiminde tüm dizenin yarısını kaplayan biçimi de vardır.

Ardyineleme

Önyinelemenin tersi olan ardyinelemedir. Bu yinelemeler dizenin sonunda bulunan sözcük, sözcük öbekleri ya da tümce yinelemeleri şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Modern şiirde art arda gelen tümcelerın sonundaki sözcük yinelemelerine ek olarak bölüklerin sonundaki sözcüklerin yinelemeler de bulunmaktadır.

Kıvrımlı Yineleme

Bir tümcenin sonundaki sözcüğün daha sonra gelen tümcenin ilk sözcüğü olarak kullanılması olan kıvrımlı yinelemedir.

Ek Yinelemesi

Aynı yapım ya da çekim ekinin farklı sözcüklerle kullanılmasıyla yapılır.

Çok Ekli Yineleme

Çok ekli yineleme, aynı kökten türemiş sözcüklerle yapılır.

İkizleme

Aynı sözcüğün, bağlaçla ya da bağlaçsız olarak bir tümce içinde yinelenmesi yoluyla yapılır.¹³

1.3. Metinsel Yineleme

Çoğunlukla türkülerde görülen, metnin bir parçası veya bütününün tekrarıyla gerçekleşen yineleme türüdür.

2. Ritim ve Âhenk

2.1. Âhenk

Her gerçek şair, “ses” in peşinden gider. Şair için dil, bir anlam unsuru olduğu kadar da ahenk unsurudur. Çünkü şiir, anlam yönü ne derece önemli olursa olsun, dilin musikî imkânlarının iyi kullanılmasından doğar. Bu sebeple de şiire dair her

¹³ Özünlü, *Edebiyatta Dil Kullanımları*, s. 118-121.

değerlendirmede, âhenk, önemli bir şi'riyet unsuru olarak ele alınır.¹⁴ Cidâriyye'de, modern Arap edebiyatında son zamanlarda ahengi vermek amacıyla tercih edilen, ritim ve ses yinelemeleri yönünden incelemeler yapılacaktır.

2.2. Ritim

Şiir dili incelemelerinde ritim üzerinde oldukça fazla durulmaktadır. Aksan, ritmi "şiir dilini öteki metinlerin dilinden ayıran yönlerden biri" şeklinde açıklar.¹⁵

Ritim, hecelerın belli sayıda öbekleşmeleriyle, vurgulu ve vurgusuz, uzun ya da kısa hecelerın düzenli dizilişıyla sağlanır.¹⁶ Klasik dönemde bir şair yazacağı şiirin önce vezin ve kafiyesini belirler, sonra bir beyit söyler ve bu şekilde şiirini kaleme alırdı. Günümüzde modern edebiyat şiirinde ise şiirin yapısı belirdikten sonra ritim kendiliğinden ortaya çıkar. Modern şiir anlayışında ritim, eylemin temelini oluşturur.¹⁷ Derviş'in Cidârriyesinde ritimsel açıdan inceleme yapıldığında modern şiir ritminin en belirgin özelliği olan tekrarlara sıkça rastlanmaktadır. Bu kısımda Cidâriyyede yer verilen tekrar ya da yineleme unsurlarını dört başlık altında inceleyeceğiz.

3. Cidâriyye'de Yineleme Unsurları

.... وأبصرُ
في الكمنجة هجرة الأشواق من بلدٍ
تُرَابِي إلى بلدٍ سماويّ. وأقبضُ في
يد الأنتى على أيدي الأليف: خُلِقْتُ
ثم عَشِقْتُ، ثم زَهَقْتُ، ثم إِفْقْتُ¹⁸

Özlemlerin göçünü görüyorum kemand

¹⁴ Saadettin Yıldız, *Mustafa Seyit Sutiüven'in Şiirinde Âhenk Unsurları*, Adana: Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, 2006, s. 1.

¹⁵ Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s. 19.

¹⁶ Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s. 233.

¹⁷ Nurullah Yılmaz, *Filistinli Şair Mahmud Derviş: Hayatı-Edebi Kişiliği-Eserleri*, Fennomen Yayıncılık, Erzurum 2013, s. 248.

¹⁸ Mahmud Derviş, *el-A'mâlu'l-Cedide el-Kâmile*, Beyrut: Riad el-Rayyes, 2009, s. 488; Mahmud Derviş, *Mural*, çev. Mehmet Hakkı Suçın, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2015.

yer ülkeden gök ülkeye. Ve sınıksız tutuyorum

bildik sonsuzluğumu dışilin elinde: yaratıldım,

Sonra âşık oldum, sonra yok oldum, sonra ayıldım (s. 62)

Cidâriyye'de geçen bu dizelerde altı çizili sözcüklerde sessiz bir harf olan "ق" harfinin tekrar edildiği görülmektedir.

لا تَبْدُدْهَا الرِّيحُ وَلَا تَوَيْدْهَا /

Ne savurabiliyor rüzgâr onları ne de ebedileştiriyor.../ (s. 81)

Yukarıdaki dizede altı çizili sözcüklerde yer alan sessiz harfler farklıdır ancak ünlü sesler tamamen aynı ve uyumludur. Arapça'nın dil yapısında ünlü sesler harekeler yoluyla verildiği için buradaki sözcüklerde de fiillerin almış olduğu harekeler dikkate alınarak değerlendirilmektedir. Yani "تَبْدُدْ" fiilindeki sırasıyla "وَوَوَو" harekeleri ile "تَوَيْدْ" fiilinin aldığı "وَوَوَو" harekeler aynıdır. Bu sebeple aynı ünlü sesin yinelenmesiyle dizede asonans oluşturulmuştur.

Mahmud Derviş'in Cidâriyye şiirinde önyineleme'ye yer verdiği dizelerden örnekler şunlardır:

رَأَيْتُ طَبِيبِي الْفَرَنْسِيَّ

رَأَيْتُ أَبِي عَائِدًا

رَأَيْتُ شَبَابًا مَغَارِبَةً

رَأَيْتُ "رَيْنِي شَار"

يَجْلِسُ مَعَ "هَيْدِغَر"

رَأَيْتُهَا يَشْرَبُ الْنَبِيذَ

رَأَيْتُ رِفَاقِي الثَّلَاثَةَ يَنْتَحِبُونَ

رَأَيْتُ الْمَعْرِيَّ يَطْرُدُ نَقَّادَهُ

رَأَيْتُ بِلَادًا تَعَانَقُنِي

Fransız doktorumu gördüm

Babamı gördüm hacdan dönüyordu baygın

Faslı gençler gördüm top oynuyorlardı

Rene Char'ı gördüm

Heidegger ile

Oturuyorlardı
Gördüm ki şarap içiyorlardı
Üç yoldaşımı gördüm sonra
ağlaşıyorlardı.
Maarri'yi gördüm
şiirini eleştirenleri kovalıyordu
Ülkeler gördüm beni kucaklayan (s.35-37)

Yukarıdaki dizelerde altı çizili olarak görülen ifadelerde önyineleme'ye başvurulmuştur. Buradaki dizelerde yalnızca bir sözcükte önyineleme yapılmıştır. Yine,

لَغَتِي. كَأَنِّي حَاضِرٌ أَبَدًا. كَأَنِّي
طَائِرٌ أَبَدًا. كَأَنِّي مُذْ عَرَفْتُكَ

Sanki sonsuza dek varım. Sanki

Sonsuza dek uçuyorum. Sanki seni tanıdığımdan beri (s.67)

dizelerinde yalnızca "كَأَنِّي" ifadesinin her cümle başında tekrarlandığı ve bu kelimenin üç kere karşımıza çıktığı görülmektedir. Yine şiir genelinde bu ifadenin tekrarına oldukça fazla rastlanmıştır.

عُدْ يَا مَوْتُ وَحَدِّكَ سَالِمًا،
فَأَنَا طَلِيقٌ هَهُنَا فِي لَا هُنَا
أَوْ لَا هُنَاكَ. وَعُدْ إِلَيَّ مَنفَاكَ
وَحَدِّكَ. عُدْ إِلَيَّ أَدَوَاتِ صَيْدِكَ،
وَانْتَظِرْنِي عِنْدَ بَابِ الْبَحْرِ. هَيَّئْ لِي

Dön ey ölüm tek başına sağ salım

Zira özgürüm ne burada ne de oradaki burada.

Sürgününe dön tek başına. Av malzemelerine dön,

Bekle beni denizin kapısında. Kutlamak için dönüşümü (s.68)

Yukarıda verilen örneklerde olduğu gibi burada da Derviş, "عُدْ" ifadesini cümle başlarında art arda zikrederek dizelerde önyinelemeye başvurmuştur.

Önyinelemenin, birden fazla kelimenin tekrarlandığı ve tümcecik biçiminde tüm dizenin yarısını kaplayan biçimi de vardır.

Cidâriyye'de bu şekilde önyinelemelere de rastlanmaktadır. Örneğin;

أَنْجُو غَدًا مِنْ سُرْعَةِ الْوَقْتِ الْإِلِكْتَرُونِي'
أَمْ أَنْجُو غَدًا مِنْ بُطْءِ قَافِلَتِي

Kurtulacak mıyım yarın

Elektronik zamanın süratinden

Ya da kurtulacak mıyım yarın

Çöldeki kervanımın yavaşlığından? (s.62)

Dizelerinde başta gelen fakat bir kelimedenden fazla olup deyim yerinde olursa bir ifadenin yinelenmesi söz konusudur. Aşağıdaki dizelerde ise tümce olarak önyinelemenin yanı sıra tüm dizenin önyineleme olarak karşımıza çıktığı ifadeler de rahatlıkla görülebilmektedir.

سَأَصِيرُ يَوْمًا مَا أُرِيدُ
سَأَصِيرُ يَوْمًا فِكْرَةً.
سَأَصِيرُ يَوْمًا مَا أُرِيدُ
سَأَصِيرُ يَوْمًا طَائِرًا،
سَأَصِيرُ يَوْمًا مَا أُرِيدُ
سَأَصِيرُ يَوْمًا شَاعِرًا،
سَأَصِيرُ يَوْمًا مَا أُرِيدُ
سَأَصِيرُ يَوْمًا كَرَمَةً،
سَأَصِيرُ يَوْمًا مَا أُرِيدُ

Bir gün ne istersem o olacağım

Bir gün bir düşünce olacağım.

Bir gün ne istersem o olacağım

Bir gün bir kuş olacağım.

Bir gün ne istersem o olacağım.

Bir gün şair olacağım,

Bir gün ne istersem o olacağım.

Bir gün bir üzüm bağı olacağım,

Bir gün ne istersem o olacağım. (s. 16-20)

Burada "سَأَصِيرُ يَوْمًا" ifadesi tümcecik biçiminde önyinelemeye örnek olurken, "سَأَصِيرُ يَوْمًا مَا أُرِيدُ" ifadesi de şiirin farklı yerlerinde artırma veya eksiltme olmadan aynı şekilde tekrarlanmasıyla tüm dizenin önyineleme olduğu biçimdeki ifadelerle örnektir.

Derviş şiirinde ardyinelemelere, tek sözcükten oluşan ve tümce biçiminde olmak suretiyle aşağıdaki gibi birkaç yerde yer vermiştir.

الهياكلُ عالية
والسنابلُ عالية

Mabetler yüksek

Başaklar yüksek (s.94)

للولادة وَقْتُ
وللموت وَقْتُ
وللصمت وَقْتُ
ولللنطق وَقْتُ
وللحرب وَقْتُ
ولللصلح وَقْتُ
وللوقت وَقْتُ

Doğumun bir zamanı var

Ölümün bir zamanı

Sessizliğin zamanı var

Konuşmanın zamanı

Savaşın bir zamanı var

Barışın bir zamanı

Zamanın da bir zamanı var (s. 96)

تُشْرِقُ الشمسُ من ذاتها
تَغْرُبُ الشمسُ في ذاتها

Güneş kendinden doğuyor

Güneş kendinde batıyor (s. 93)

Birinci dizelerde "عالية" sözcüğü, ikinci grup dizelerde "وقت" sözcüğü ve sonuncu dizelerde dize sonlarında sözcük öbeği şeklinde gelen "الشمس من ذاتها" tekrarlarına uğramıştır. Dize sonlarında zikredilen bu sözcüklerin tekrarı birer ardyineleme oluşturmuştur.

Dervîş'in şiirinde yer verdiği bir diğer yineleme çeşidi de kıvrımlı yinelemedir.

فلسْتُ لي.

أنا لستُ لي

أنا لستُ لي....

Kendime ait değilim

Kendime ait değilim

Kendime ait değilim ... (s. 111)

الأرضُ عيدُ الخاسرين (ونحنُ منهم)

نحن من أتر النشيد الملحمي على المكان،

Hüsranı uğramışların bayramıdır

Yeryüzü [ve onlardanız biz de]

Mekâna söylenen epik ezginin eseri, (s. 44)

أرى. أنا مَنْ رأى. وأنا البعيدُ

أنا البعيدُ

Gören benim. Uzak benim.

Benim uzak. (s. 50)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi Mahmud Dervîş'in şiirinde kıvrımlı yineleme, sözcük biçiminde ve buna ek olarak tümce biçiminde de karşımıza çıkabilmektedir. Arapçada aynı ekleri alan farklı fiillerle oluşturulan ek yinelemeleri yukarıdaki örneklerde olduğu gibi Cidâriyye'de karşımıza çıkmaktadır.

وكلُّ نَبْضٍ فيكَ يوجعني، ويُرْجَعُني

إلى رَمَنٍ خرافي. ويوجعني دمي

والمُحْ يوجعني... ويوجعني الوريدُ

Acı veriyor bana her bir nabız atışı

Ve beni mitolojik bir zamana götürüyor.

Kanım acıtıyor beni
Tuz acıtıyor
Ve şah damarım... (s.25)

لا تَبْدُهَا الرِّيحُ وَلَا تُؤْيِدُهَا/....

Ne savurabiliyor rüzgâr onları ne de ebedileştiriyor.../ (s. 81)

.... وَأَبْصُرُ

في الكمنجة هجرة الأشواق من بَلَدٍ
تُرَابِيَّ إِلَى بَلَدٍ سَمَاوِيَّ. وَأَقْبِضُ فِي
يَدِ الْأُنْثَى عَلَى أَبْدِي الْأَلَيْفِ: خُلِقْتُ
ثُمَّ عَشِقْتُ، ثُمَّ زَهَقْتُ، ثُمَّ أَفْقْتُ

Özlemlerin göçünü görüyorum kemanda
yer ülkeden gök ülkeye. Ve sımsıkı tutuyorum
bildik sonsuzluğumu dişilin elinde: yaratıldım,
Sonra âşık oldum, sonra yok oldum, sonra ayıldım (s. 62)

İlk örnekte “يُوجِعُنِي” ve “يَرْجِعُنِي” fiilleri şekil bakımından farklı ancak almış oldukları yapım ve çekim eki yönünden aynıdırlar. Yine ikinci örnekte de “تَبْدُهَا” ve “تَنْبِدُهَا” filleri aynı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Şair, üçüncü örnekte ise dört farklı fiilde (خُلِقْتُ، أَفْقْتُ، زَهَقْتُ، عَشِقْتُ) aynı çekim eklerini kullanarak ek yinelemesi oluşmasını sağlamıştır.

أَنَا الرِّسَالَةُ وَالرَّسُولُ

Ben mektubum, ben ulak (s.20)

سَوْفَ تَحْمِلُنِي وَأَحْمِلُكَ

Sen beni taşıyacaksın, ben de seni (s.21)

لَمْ يَبْلُغِ الْحُكَمَاءُ غَرْبَتَهُمْ
كَمَا لَمْ يَبْلُغِ الْغُرَبَاءُ حُكْمَتَهُمْ

Ne arifler kavuştu gurbetlerine
Ne de garipler hikmetlerine (s.22)

Yukarıda çok ekli yineleme bulunan ilk örneğin dizisinde yer alan “رسل” ad kökünden türetilen “الرِّسَالَةُ” ile “الرَّسُولُ” sözcüklerindeki “رسل” kökteştir. Yine ikinci örnekteki dizide “حمل” ad kö-

künden kökteş olan "تحملني" ve "أحملك" mazi ve muzari formdaki fiiller türetilmiştir. İki dizeden oluşan üçüncü örnekte ise iki farklı çok ekli yineleme yapılmıştır. "حكم" kökünden türetilen "الحكام" ve "حكمة" bu dizelerde yer alan çok ekli yinelemedir. Aynı şekilde "غرب" kökünden "غربة" ve "الغرباء" kökteşlik içeren sözcüklerdir.

Cidâriyye'de ikizlemeye örnek olarak aşağıdaki dizeler yer almaktadır.

الغريبُ أخُ الغريب

Zira yabancı kardeşidir yabancının (s. 21)

باطلٌ، باطلٌ الأباطيل... باطلٌ
كُلُّ شيءٍ على البسيطة زائلٌ
باطلٌ، باطلٌ الأباطيل... باطلٌ
كُلُّ شيءٍ على البسيطة زائلٌ
باطلٌ، باطلٌ الأباطيل... باطلٌ
كُلُّ شيءٍ على البسيط /

Boş, boşlar boşu... Boş

Yerin üzerindeki her şey bomboş (s. 93-97)

Yukarıdaki her iki örnekte de dizelerde aynı sözcük tekrarlanarak ikizleme yapılmıştır. Bu dizelerde ikizlemenin yanı sıra aynı zamanda koşut yinelemeye de örnek olarak gösterilebilecek ifadeler bulunmaktadır. Derviş'in Cidâriyye'de yer verdiği metinsel yineleme örnekleri ise şunlardır:

هذا هو اسمُكُ /

قالتِ امرأةٌ،

و غابتُ في الممرِّ اللولبيّ...

İşte adın /

dedi bir kadın

ve gözden kayboldu sarmal koridorda... (s. 15)

هذا هو اسمُكُ /

قالتِ امرأةٌ،

و غابتُ في ممرِّ بياضها.

İşte adın /

dedi bir kadın

ve gözden kayboldu beyazlığının koridorunda. (s. 21)

مَثَلَمَا سَارَ الْمَسِيحُ عَلَى الْبَحِيرَةِ،
سَرْتُ فِي رُؤْيَايَ. لَكَيْتِ نَزَلْتُ عَنْ
الصَّلِيبِ لِأَنْتِي أَخْشَى الْعُلُوَّ، وَلَا
أُبْتَرُّ بِالْقِيَامَةِ.

ومَثَلَمَا سَارَ الْمَسِيحُ عَلَى الْبَحِيرَةِ...
سَرْتُ فِي رُؤْيَايَ. لَكَيْتِ نَزَلْتُ عَنْ
الصَّلِيبِ لِأَنْتِي أَخْشَى الْعُلُوَّ وَلَا
أُبْتَرُّ بِالْقِيَامَةِ.¹⁹

Mesih'in gölün üzerinde yürümesi gibi

yürüdüm rüyamda. Fakat çarmıhtan indim

çünkü korkarım yükseklikten

ve müjdecisi değilim dirilişin yeniden. (s.98-106)

Birinci ve ikinci grup örnekteki dizelerin her ikisinde de metinden kesitlerin tekrarlanması ile metinsel yinelemeler elde edilmiştir. Aynı ifadelerin bir metin şeklinde aynı ifadelerle tekrarlandığı görülmektedir.

Sonuç

Şiirde yapı biçimleri, anlatım yöntemleriyle ilgilidir. Şiirde herhangi bir dilbilimsel öğenin yinelenmesi, modern şiire kadar her şeyden önce ses yinelenmesine bağlı olmuştur. Aslında bir sözcüğü yinelemek demek, o sözcüğün seslerini yinelemek demektir. Yinelemeler, değişbilimde dilbilimsel olarak, sesbilgisi, biçimbilgisi, sözdizim, anlambilim ve metin açıları altında incelenerek sınıflandırılabilirler. Bu makalede, Cidariyye'de yer alan tekrar unsurları sesbilgisel, biçimbirimsel ve metinsel yinelemeler olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir.

¹⁹ Derviş, *el-'A'mâlu'l-Cedîde el-Kâmile*, s. 441-532; Derviş, *Mural*.

Derviş'in bu şiirinde yinelemelere olduğunca yer verdiği görülmektedir. Şiir dilinde önemli bir yer alan müzik öğelerinden biri ses yinelemeleridir.²⁰ Ses yineleme türlerinden sayılan aliterasyon ve asonanslara başvurulduğu görülmektedir.

Aynı zamanda çok sayıda biçimbirimsel yineleme unsurlarına rastlanmıştır. Özellikle vurgu yapılmak istenen ifadelerde harf tekrarı, kelime tekrarı, isim tekrarı, cümle tekrarı, hatta beyit ve dize tekrarları şeklinde biçimbirimsel yinelemelerin yer aldığı görülmektedir. Bütün bu yineleme incelemelerine ek olarak bazı sözcüklerin de ayrıca şiir genelinde tekrarlarına da rastlanmıştır. "انتظر" fiili en az 13 kere tekrarlanmıştır ve çoğunlukla ölüme çağrıda bulunulmuştur. "موت" kelimesi en az 48 kez tekrarlanmıştır. Buradan da anlaşıldığı üzere şairin yinelemelerinden de yola çıkarak bu şiirin üzerinde durmak istediği konu "ölüm" dür. Konudan ziyade eserin ölüm temalı bir şiir olduğudur. Yine şairin bu şiirinde daha çok kendisinden esintilere rastlandığını en az 80 defa kullandığı "أنا", "ben" zamirinden de anlamak mümkündür.

Yazınsal yapıtların, özellikle şiir türlerinin temel öğelerinin başında gelen yinelemeler, yazın yapıtlarına bir estetik güzellik getirmek, çağrışımlar yaratmak, anlamları ve kavramları pekiştirmek için kullanılmaktadır.²¹ Bu çalışmada, ritim kapsamında incelenen yineleme unsurlarının, şair Mahmud Derviş'in Cidariyye şiirinin bir bakıma doyurucu olmasını sağladığı da görülmektedir.

Kaynaklar

Aksan, Doğan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili: Dilbilim Açısından Bakış*, Ankara:

Bilgi Yınevi, 2009.

Derviş, Mahmud, *el-A'mâlu'l-Cedîde el-Kâmile*, Beyrut: Riad el-Rayyes, 2009.

Derviş, Mahmud, *Mural*, çev. Mehmet Hakkı Suçin, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2015.

Ghazoul, Ferial, "Darwish's Mural The Echo of an Epic Hymn", *Interventi-*

²⁰ Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s. 203.

²¹ Özünlü, *Edebiyatta Dil Kullanımları*, s. 115.

- ons *International Journal of Postcolonial Studies*, 14 (1), 2012.
- İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâr Sâdır, 2010.
- Özcan, Murat, "Cahiliyye Dönemi Arap Edebiyatında Şiir Sanatı", *Eskiye-
ni*, 5, 2007.
- Özönlü, Ünsal, *Edebiyatta Dil Kullanımları*, İstanbul: Multilingual Yayınları, 2001, s. 118.
- Tölücü, Süleyman, "Muallakat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. c. 30, Ankara: TDV Yayınları, 2005.
- Yıldırım, Selahattin, "Mahmud Derviş'le Söyleşi", *Sözcükler Dergisi*, 36, 2012.
- Yıldız, Saadettin, *Mustafa Seyit Sütüven'in Şiirinde Âhenk Unsurları*, Adana: Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, 2006.
- Yılmaz, Nurullah, *Filistinli Şair Mahmud Derviş: Hayatı-Edebi Kişiliği-Eserleri*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum 2013.